

**การพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้:
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
DEVELOPMENT FOR CHUMCHON BANFANG SCHOOL BECOMING
A LEARNING SCHOOL: A PARTICIPATORY ACTION RESEARCH**

อุดม จันทร์โสภา^{1*} ประยุทธ ชูสอน² และ พงษ์ศักดิ์ ภูกาบขาว³

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² อาจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ รองผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา สพป. ขอนแก่น เขต 1

* Corresponding Author E-mail: udoch@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ จากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักสุนทรียสาธกที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติตามวงจรแบบเกลียวสว่าน 2 วงจรของกิจกรรมการวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผู้ร่วมวิจัยคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษาของโรงเรียนชุมชนบ้านฝางจำนวน 43 คน โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่มีรูปแบบเน้นความเป็นศาสตร์เชิงวิพากษ์ นำเสนอผลการวิจัยอิงกับแนวคิดเชิงวิพากษ์แสดงหลักฐานประกอบทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย เอกสาร หรืออื่น ๆ ถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลการเปลี่ยนแปลง และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ (โรงเรียน)

ผลการวิจัยพบว่าโรงเรียนชุมชนบ้านฝางได้รับการพัฒนาให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ตามองค์ประกอบทั้ง 5 ด้านคือด้านการเป็นบุคคลรอบรู้ ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วม ด้านการคิดเชิงระบบ ด้านการมีแบบแผนความคิด และด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม แต่จากผลการดำเนินงานในปีที่ผ่านมาพบว่าโรงเรียนชุมชนบ้านฝางยังไม่สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ได้ จึงได้ดำเนินการโครงการเพื่อพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้รวม 4 โครงการ คือ 1) โครงการยกระดับการเป็นบุคคลรอบรู้ 2) โครงการวางแผนยุทธศาสตร์สู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ 3) โครงการยกระดับการบริหารจัดการสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ และ 4) โครงการเสริมสร้างและพัฒนาทีมงานสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมีผลทำให้โรงเรียนชุมชนบ้านฝางสามารถพัฒนาสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ได้ในท้ายที่สุด

นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้วิจัย ครู และคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติหลายประการทั้งในด้านความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ และเกิดความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ 3 ลักษณะคือ 1) ความรู้ใหม่จากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของโรงเรียนชุมชนบ้านฝาง 2) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการนำหลักสุนทรียสาธกร่วมเสนอต่อผู้ร่วมวิจัยและ 3) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกันในขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย คือ FANG Model

คำสำคัญ: โรงเรียนแห่งการเรียนรู้, วิจัยเชิงปฏิบัติการ, มีส่วนร่วม

ABSTRACT

The objective of this research was to study the development for Chumchon-banfang school becoming a learning school by the action plan (main intervention) and the appreciative Inquiry approach (additional intervention) within the two cycles of the spiral participatory action research method. Research participants consisted of 43 stakeholders connected with the Chumchonbanfang school. This Research Used Participatory Action Research: PAR. The format emphasizes is critical science. Presented findings based on the critical approach. Statistics show evidence of the documents or other things to be together. The results and reflect changes. Learning that takes place at the level of individuals. The group and the organization (school).

Findings indicated that the Chumchonbanfang school can developed itself to be a learning school. However, it was found that in the recent years the Chumchonbanfang school still could not develop itself to be a learning school. Therefore, four projects were initiated to meet a learning schoolboy raising the personal mastery, strategic planning to be a learning school, raising school management to be a learning school, and strengthening and developing teamwork for school development. As a result, the Chumchonbanfang school was able to be a learning school.

In addition, it was found that the researcher, teachers and committee members were able to increase their knowledge through these revised initiatives by generating new knowledge, conducting participatory action research and establishment of appreciative inquiry approach to conducting the four development projects simultaneously using the FANG Model.

Keywords: FANG Model, Learning School, Participatory Action Research

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษานั้นถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการที่จะพัฒนาคนในชาติให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นด้านการศึกษาของคนในชาติที่จะนำไปสู่การศึกษาในขั้นสูงต่อไป จึงเห็นได้ว่ารัฐบาลมีความพยายามต่อการที่จะพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและสอดคล้องกับความเป็นไปของโลกในยุคปัจจุบัน และเพื่อให้การศึกษาของไทยมีความสามารถที่จะแข่งขันกับนานาชาติได้ โดยมีการจัดทำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2542 เพื่อที่จะสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยสาระสำคัญในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 ได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546) ซึ่งเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินั้นต้องการให้มีการบริหารโรงเรียนแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานเพื่อเป็นการส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ และในการที่จะให้โรงเรียนดำเนินการเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โรงเรียนจะต้องมีการบริหารจัดการและเป็นโรงเรียนที่มีความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning organization) เสียก่อนจึงจะปฏิรูปการเรียนรู้ได้

ปัจจุบันเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโลกอย่างมากในแทบทุกด้าน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต การศึกษาวิเคราะห์การ

เปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของโลกจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์รวมทั้งด้านการศึกษาด้วย โดยในแวดวงการศึกษาไทยนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่งคือการปฏิรูปการศึกษาซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คนเก่ง มีความเมตตา กรุณา และมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และด้วยความสำคัญดังกล่าว การก้าวให้ทันโลกนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนจะต้องปรับตัวให้เป็น “โรงเรียนแห่งการเรียนรู้” ซึ่งจากการศึกษา “กระบวนการสร้างองค์ความรู้แห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา” ของ วิจารย์ พานิช (2555) กล่าวว่า การพัฒนาหน่วยราชการให้เป็นองค์การเรีนรู้นั้นเป็นหัวใจของการปฏิรูประบบราชการ เป็นทิศทางที่ยอมรับกันทั่วไปเพื่อช่วยกันขับเคลื่อนระบบราชการไทยไปสู่ระบบเรียนรู้หรือองค์กรแห่งการเรียนรู้

ทั้งนี้ จากความเป็นมาและความสำคัญของการพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ดังกล่าว โรงเรียนชุมชนบ้านฝางซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ซึ่งอยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ได้ให้ความสำคัญการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา การวิจัยในชั้นเรียน และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาด้านทักษะทางภาษาแก่นักเรียนทุกคนเพื่อการรองรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งโดยรวมแล้วสิ่งที่จะสามารถช่วยในการพัฒนาในเรื่องดังกล่าวได้คือการพัฒนาโรงเรียน ให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ และที่สำคัญโรงเรียนชุมชนบ้านฝางเป็นโรงเรียนที่มีลักษณะและความพร้อมต่อการที่จะพัฒนาให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ตามข้อเสนอแนะของ สมศ. (โรงเรียนชุมชนบ้านฝาง, 2558)

ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้บริหารโรงเรียนแห่งนี้มีความสนใจที่จะนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มาเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยเริ่มศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่คาดหวังและการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาใหม่จากเดิมที่ไม่ได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นการพัฒนาโดยให้ชุมชนหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เข้ามาสืบบทบาทและมีส่วนร่วมมากที่สุด โดยจะใช้แผนปฏิบัติการ (Action plan) ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นตัวสอดแทรกหลัก (Main intervention) และใช้หลักสุนทรียสาธก (Appreciative inquiry) มาเป็นตัวสอดแทรกเสริม (Additional intervention) ในการวิจัย ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change) เกิดการเรียนรู้จากการกระทำ (Action learning) ทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคลและระดับโรงเรียน และเกิดความรู้ใหม่ (New knowledge) จากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริมเพื่อการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (Sustainable) ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่คาดหวังและการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำ ทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับโรงเรียน รวมทั้งองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการดำเนินงานด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการวิจัยในระดับโรงเรียน (School-wide)

1. **ขั้นตอนการวิจัย** ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน โดยในขั้นตอนแรกจะเป็นการเตรียมการ ประกอบด้วย 1.1) การศึกษาข้อมูลโดยการวิเคราะห์ และสังเคราะห์จากการศึกษาสภาพปัญหา บริบท และศึกษาตามหลักการ ทฤษฎี 1.2) การจัดเสวนากลุ่มผู้ร่วมวิจัย และ 1.3) การกำหนดขอบข่ายในการพิจารณาการเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ และในขั้นตอนที่ 2 จะเป็นการปฏิบัติการและสรุปผล เป็นการดำเนินการตามลักษณะของวงจรการวิจัยตามแนวทางของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รวม 2 วงจรได้แก่ ขั้นตอนการวางแผน (Planning) ขั้นตอนการปฏิบัติ (Acting) ขั้นตอนการสังเกตผล (Observing) ขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflecting) ขั้นตอนการวางแผนใหม่ (Re-Planning) ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ (Re-acting) ขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ (Re-observing) และขั้นตอนการสะท้อนผลใหม่ (Re-reflecting) ปิดท้ายด้วยการสรุปผล (Conclusion)

2. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** การวิจัยในครั้งนี้นำเอาแนวข้อเสนอนวัตกรรมที่เกิดจากการศึกษาของนักวิชาการมาประยุกต์ใช้จากนั้นจึงได้กำหนดเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัยตามกรอบแนวคิดของ Mills (2007) จำแนกเป็นสามกลุ่มดังนี้คือ กลุ่มที่ 1 แบบสังเกต กลุ่มที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และ กลุ่มที่ 3 แบบตรวจสอบหรือบันทึก ได้แก่ บันทึกอนุทิน แผนที่เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาพ หลักฐานสิ่งของ บันทึกภาคสนามและอื่นๆ ทั้งนี้ เครื่องมือต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้นั้นล้วนได้ มาจากการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในขณะลงเก็บข้อมูลภาคสนาม

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเองตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย เพื่อให้เห็นสภาพข้อเท็จจริงทั้งในส่วนที่เห็นชัดเจนและแฝงเร้นจากขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินงานจะนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเป็นระยะๆ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2545) ดังนี้

4.1 จัดทำข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ โดยพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักในการแบ่งปรากฏการณ์และหาความถี่ของปรากฏการณ์ที่เกิด โดยแบ่งออกเป็น 6 สถานการณ์ คือ (1) การกระทำ (Acts) (2) กิจกรรม (Activities) (3) ความหมาย (Meaning) (4) ความสัมพันธ์ (Relationship) (5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) และ (6) สภาพสังคม (Setting)

4.2 จัดแบ่งข้อมูลจากบันทึกภาคสนามของผู้วิจัยในส่วนที่เป็นข้อความพรรณนาเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมในทุกขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้เป็นสภาพปัจจุบันจากข้อความพรรณนาเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมในทุกขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำรายงานการวิเคราะห์ข้อมูลของแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วิเคราะห์แล้ว ไปให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ ช่วยยืนยันตรวจสอบแก้ไขผลการวิเคราะห์ และคำแนะนำเพื่อปรับปรุงรายงานให้ถูกต้องสมบูรณ์มากขึ้น การตรวจสอบข้อมูลจะใช้บุคลากรหลายคนในเหตุการณ์ของกิจกรรมส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณผู้วิจัยได้ใช้ค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อให้เป็นข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุลักษณะที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้โดยการศึกษาทั้งหมดได้แบ่งตามองค์ประกอบการเป็นบุคคลรอบรู้ (Personal mastery) การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared vision) การคิดเชิงระบบ (System thinking) การมีแบบแผนความคิด (Mental models) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team learning) ในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ ตามองค์ประกอบทั้ง 5 พบว่า เมื่อนำแผนปฏิบัติการหรือโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้ว ทุกองค์ประกอบจะผ่านเกณฑ์การประเมินโดยทีมประเมินที่ผู้ร่วมวิจัยจัดตั้งขึ้น อยู่ใน“ระดับดี” ขึ้นไปทุกองค์ประกอบ

ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุลักษณะที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้จากการเสนอทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการพัฒนาหรือแก้ปัญหา ตามองค์ประกอบของการเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้จากการเสนอทางเลือกนำมาสู่การเลือกทางเลือกและกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการทำให้เกิดโครงการทั้ง 4 ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้คือ 1) โครงการยกระดับการเป็นบุคคลรอบรู้ 2) โครงการวางแผนยุทธศาสตร์สู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ 3) โครงการยกระดับการบริหารจัดการสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ และ 4) โครงการเสริมสร้างและพัฒนาทีมงานสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้

2. ผลเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำ ทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

2.1 การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง พบว่า จากการจัดกิจกรรมเพื่อกำหนดประเด็นเกี่ยวกับสภาพที่คาดหวังในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ ได้ข้อสรุปว่า “โดยภาพรวมคาดหวังว่าจะผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่คณะกรรมการตั้งไว้ทั้ง 5 องค์ประกอบ คือ 1) การเป็นบุคคลรอบรู้ (Personal mastery) 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared vision) 3) การคิดเชิงระบบ (System thinking) 4) การมีแบบแผนความคิด (Mental models) และ 5) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team learning) อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป” ทุกองค์ประกอบ ทุกรายการ”ผลจากการร่วมกันกำหนดสภาพที่คาดหวังในขั้นตอนการวางแผน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการขึ้นมา 1 ชุด ซึ่งประกอบด้วยโครงการจำนวน 4 โครงการ ในขั้นตอนการวางแผนใหม่ เป็นการนำเอาโครงการทั้ง 4 ไปดำเนินการเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ หลังจากที่ได้นำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้วพบว่า บรรลุความคาดหวังที่ตั้งไว้คือ ผ่านเกณฑ์การประเมินทั้ง 5 องค์ประกอบในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังพบว่านักเรียนในโรงเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้นโดยภาพรวม และมีนักเรียนบางส่วนประสบผลสำเร็จจากการเข้าประกวดแข่งขันทักษะทางวิชาการในด้านต่างๆ ตั้งแต่ระดับกลุ่ม ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ไปถึงระดับเขต

2.2 การเรียนรู้จากการกระทำ

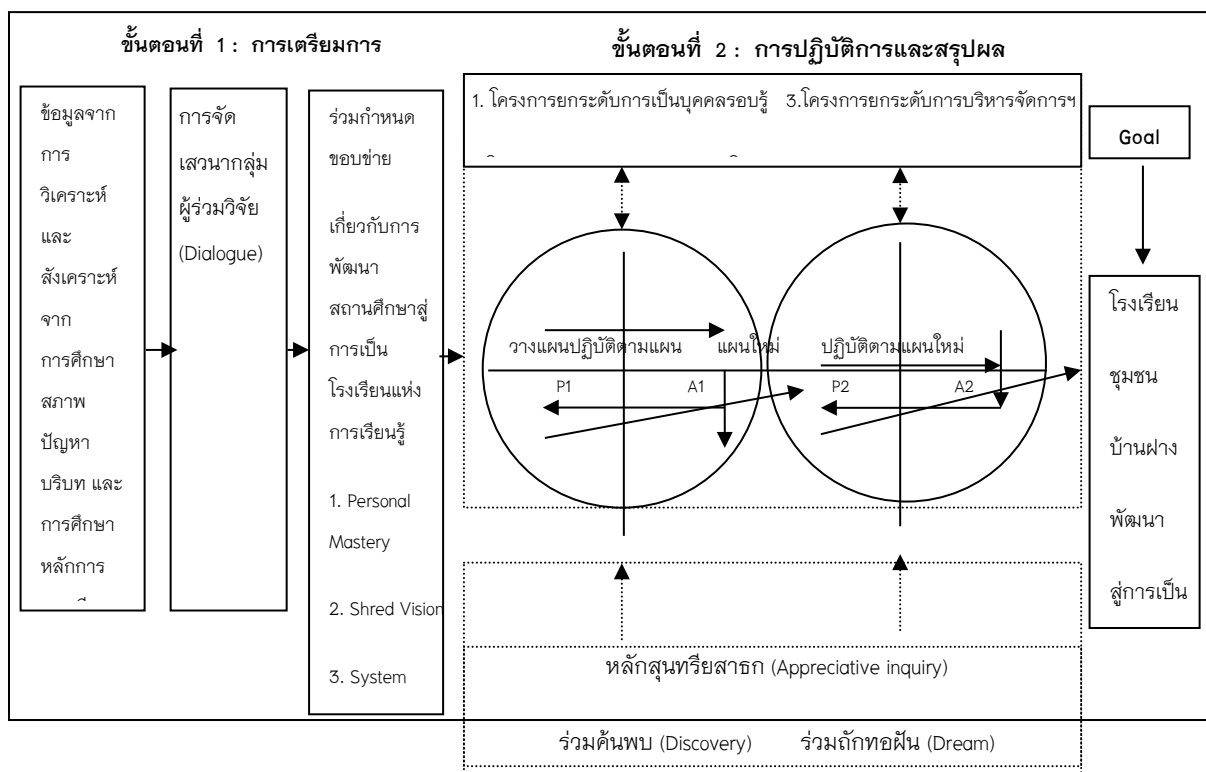
การเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by doing) ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จำแนกได้เป็นการเรียนรู้ในระดับบุคคลประกอบด้วยผู้บริหาร (ผู้วิจัย) ครู และกรรมการสถานศึกษา ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ เกิดการเรียนรู้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่แปลงจากทฤษฎีไปสู่การ

ปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของโรงเรียนชุมชนบ้านฝาง เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานเป็นทีม การทำงานเพื่อพัฒนาโรงเรียน การบริหารจัดการโรงเรียน และมีทักษะในการทำงานเชิงวิชาการเพิ่มมากขึ้น เกิดการเรียนรู้ในการทำงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาช่วยในการขับเคลื่อนงาน

2.3 องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของโรงเรียนชุมชนบ้านฝาง 2) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่นำหลักสุนทรียสาธก (Appreciative inquiry approach) 3) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกัน เป็นองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จากการถอดบทเรียนครั้งสุดท้ายร่วมกัน ซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันเสนอแนวคิดกันอย่างหลากหลาย โดยผู้วิจัยเป็นผู้ให้ความรู้ในด้านภาษาและวิชาการ จนท้ายที่สุดก็ได้มาซึ่งรูปแบบของแนวคิดที่เรียกว่า “FANG Model” ทั้งนี้ องค์ความรู้จากการปฏิบัติจริงในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ นั้น สามารถนำเสนอเป็น Diagram ได้ดังภาพที่ 1

FANG Model : Fairness Attendance Norm and Go for goal

ภาพที่ 1 FANG Model องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

อภิปรายผล

1. สภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่คาดหวังและการประเมินเพื่อเลือกทางเลือก

สภาพที่เคยเป็นมาและสภาพปัจจุบันโรงเรียนชุมชนบ้านฝางได้ดำเนินการตามนโยบายแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 ได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546) พบว่าโรงเรียนชุมชนบ้านฝางยังมีสภาพปัญหาในการพัฒนาให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ และยังไม่สามารถพัฒนาตนเองให้ไปสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ได้ตามเจตนารมณ์เนื่องจากมีสาเหตุและองค์ประกอบหลายประการที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ผู้ร่วมวิจัยในโรงเรียนชุมชนบ้านฝางจึงได้ร่วมกันคิดหาทางที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้ให้หมดไปโดยหาวิธีเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุมสภาพที่คาดหวัง และการเลือกทางเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ พบว่ามีการระบุสภาพที่คาดหวังในการพัฒนาโรงเรียนชุมชนบ้านฝางให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ ตามองค์ประกอบทั้ง 5 โดยมีสภาพที่คาดหวังคือเมื่อนำแผนปฏิบัติการหรือโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้ว ทุกองค์ประกอบจะผ่านเกณฑ์การประเมินโดยทีมประเมินที่ผู้ร่วมวิจัยจัดตั้งขึ้น อยู่ใน “ระดับดี” ขึ้นไปทุกองค์ประกอบ

2. ปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการนำแผนปฏิบัติการ (Action plan) ที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (Main intervention) ลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งในที่นี้คือโครงการ 4 โครงการ ซึ่งได้แก่ 1) โครงการยกระดับการเป็นบุคคลรอบรู้ 2) โครงการวางแผนยุทธศาสตร์สู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ 3) โครงการยกระดับการบริหารจัดการสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้และ 4) โครงการเสริมสร้างและพัฒนาทีมงานสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ และการใช้หลักสุนทรียศาสตร์เป็น ตัวสอดแทรกเสริม (Additional intervention) ในช่วงถอดบทเรียนในแต่ละขั้นตอนซึ่งวงจรของสุนทรียศาสตร์ (Appreciative inquiry) ที่นำมาใช้นั้นประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) Discovery (ร่วมค้นพบ) 2) Dream (ร่วมถักทอฝัน) 3) Design (ร่วมออกแบบ) และ 4) Destiny (ร่วมสร้างสรรค์) โดยให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วมในการสะท้อนผลการดำเนินการผ่านคำถามเชิงสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นนี้สอดคล้องกับที่ Cooperrider & Whitney (1999) ได้กล่าวไว้ว่า Appreciative inquiry คือกระบวนการศึกษา ค้นหาร่วมกัน เพื่อค้นหาสิ่งที่ดีที่สุดในตัวคนและในองค์กร ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้ส่งผลให้โรงเรียนชุมชนบ้านฝาง สามารถพัฒนาสู่การเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ โดยประเมินจากสภาพความสำเร็จของการดำเนินงานในครั้งนี้ซึ่งอยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ ตามที่คาดหวังไว้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการปฏิบัติงานภายใต้แนวคิดและแนวทางที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดขึ้นและใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามกรอบแนวคิดที่เป็นบริบทเฉพาะของโรงเรียนชุมชนบ้านฝาง ซึ่งเกิดองค์ความรู้ใหม่จากการทำงานคือ “FANG model”

3. การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ

โรงเรียนชุมชนบ้านฝาง มีผลการประเมินทุกด้าน ทุกรายการ ในแต่ละองค์ประกอบอยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปนั้น นอกจากจะเป็นผลมาจากการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติซึ่งเป็นแผนที่ลักษณะเด่นเฉพาะคือเป็นแผนที่เกิดขึ้นจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยโดยมีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญคือเป็นแผนที่มีการใช้ทรัพยากรทางการบริหารที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุดทั้งในด้านคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการรวมทั้งการอาศัยแนวคิดของหลักสุนทรียศาสตร์ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติพบว่า เกิดขึ้นทั้งใน 1) ระดับตัวบุคคล ประกอบด้วย ผู้วิจัย ครู และกรรมการสถานศึกษา 2) ระดับกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มครูและกลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา 3) ระดับองค์การซึ่งก็คือโรงเรียนชุมชนบ้านฝางซึ่งสอดคล้องกับที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ได้ให้ทัศนะว่า การเรียนรู้จากการกระทำในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ที่อาจจะเกิดขึ้นทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่ม หรือระดับหน่วยงาน เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจาก

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันหรือจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัย และกับบุคคลอื่น ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนางานต่างๆ ของโรงเรียนโดยทั่วไป ควรศึกษาหลักการ จรรยาบรรณ และบทบาทของผู้วิจัยให้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนที่จะนำไปใช้ และต้องมีความเชื่อมั่นว่าการมีส่วนร่วมนั้นจะส่งผลต่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

1.2 ปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนในครั้งนี้ก็คือ ความเป็นกัลยาณมิตร และสัมพันธภาพอันดีที่มีระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทุกคน และที่สำคัญคือความคาดหวังต่อการส่งเสริมให้บุตรหลานของพวกเขาได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ

1.3 การกำหนดเป้าหมายในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ได้นั้น นอกจากจะมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นแล้ว ยังต้องมุ่งให้เกิดการเรียนรู้และความรู้ใหม่ขึ้นด้วย ทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ อีกด้วย

1.4 ในการใช้ตัวสอดแทรกเสริม (Additional intervention) สำหรับการวิจัย ควรคำนึงถึงหลักการ หรือนวัตกรรมอื่น ๆ มาใช้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น นอกเหนือจากหลักสุนทรียสาธกที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการวิจัยแบบ R&D (Research and Development) โดยการประยุกต์ใช้และต่อยอด FANG Model เพื่อการพัฒนาให้เกิดผลจริงในโรงเรียนแห่งอื่น

2.2 การสะท้อนผลโดยใช้ AI (Appreciative Inquiry) ทำให้เกิดผลดีในการปฏิบัติงานซึ่งเป็นการสะท้อนผลเชิงบวก จึงควรมีการศึกษารูปแบบการวิจัยโดยใช้หลัก AI ซึ่งจะช่วยในการพัฒนาโรงเรียนได้อีกทางหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

ประพันธ์ หาญขำว. (2548). องค์การแห่งการเรียนรู้แนวทางการพัฒนาองค์กรและทรัพยากรมนุษย์ในอนาคต.

กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พันธ์ทิพย์ รามสูตร. (2550). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุข อาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.

โรงเรียนชุมชนบ้านฝาง. (2558). แผนปฏิบัติการประจำปี 2558. ขอนแก่น: ฝ่ายวิชาการโรงเรียน.

วิจารณ์ พานิช. (2549). การสร้างสรรค์ บนแผ่นดินแม่. กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี. คิมมิชชั่น.

วิจารณ์ พานิช. (2555). ทศปฏิบัติสู่ความเป็นองค์กรเรียนรู้ของหน่วยราชการ. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการ.

วิโรจน์ สารรัตน์. (2553). โรงเรียนองค์กรแห่งการเรียนรู้กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีทางการบริหาร การศึกษา. กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.

- วิโรจน์ สารรัตน์. (2558) . **การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา**. กรุงเทพฯ: อักษรวิพัฒน์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์. (2555). การพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้. **วารสารวิทยบริการ**, 23(1), 17–30.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2558). **ผู้นำสถานศึกษากับการสร้างโรงเรียนแห่งการเรียนรู้**. ค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2558, จาก <http://suthep.ricr.ac.th>.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2545). **การวิจัยภาคสนาม: เน้นหนักเรื่องการสังเกต**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ.
- Adelman, C. (1993). Kurt Lewin and the origins of action research. **Educational Action Research**, 1(1), 7 – 25.
- Cooperrider, D.L., & Whitney, D. (1999). **Appreciative Inquiry**. San Francisco: Berret-Koehler.
- Hamzah, M., Yakop F., Nordin, N., & Rahman, S. (2011). School as Learning Organisation: The Role of Principal's Transformational Leadership in Promoting Teacher Engagement. **World applied sciences journal**, 14, 58 – 63.
- Hoy, W.K., & Miskel, C.G., (2001). **Educational administration: Theory, Research, and Practice**. 6thed. New York: McGraw-Hill.
- Isaacson, N., & Bamberg, J. (2015). **Can school become learning organizations?**. Retrieved October 25, 2015, from <http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/nov92/vol50/num03/Can-Schools-Become-Learning-Organizations%2%A2.aspx>
- McTaggart, R. (2010). **Participatory action research or change and development**. Townsville, Australia: James Cook University.
- Vroom, V. H. (1964). **Work and motivation**. New York: John Wiley & Sons.
- Watkins, K.E., & Marsick, V.J., (2001). Building the learning organization: A new role for man resource developers. **Studies in Continuing Education**, 14(2), 124.